

Avrupa Birliği Sürecinin Cevap ve Düzeltme Hakkına Katkısı ve Hakkın Kullanımında Alternatif Yollar¹

DOI NO: 10.5578/JSS.5815

Sena Coşkun²

Özet

Kitle iletişim araçları zaman zaman kişilerin şeref ve haysiyetlerine dokunmakta, kişilerle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar yapmaktadır. Bu tür yayınlara karşı hem basın-yayın özgürlüğünü, hem de kişilik haklarını koruyacak mekanizmalardan biri, denge sağlayıcı özelliği ile cevap ve düzeltme hakkıdır. Cevap ve düzeltme hakkı, basın özgürlüğünün kötüye kullanılmasına engel olarak, aynı standartlarda sürdürülmesine katkıda bulunmakta; aynı zamanda zarar gören kişiye aynı araç ve imkânlardan yararlanarak cevap verebilme olanağı tanımaktadır. Bu çalışmada cevap ve düzeltme kavramı üzerinde durularak, Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde yapılan düzenlemeler incelenmiştir. Çalışmada cevap ve düzeltme hakkının kullanım sürecinde yaşanan sorunları değerlendirmek ve söz konusu hakkın kullanımında alternatif yollar geliştirmek suretiyle, çözüm önerileri sunabilmek hedeflenmektedir.

***Anahtar Kelimeler:**Avrupa Birliği, cevap ve düzeltme hakkı, tekzip hakkı, kişilik hakkı, iletişim hukuku,*

The Contribution of The European Union Process to the Right to Reply and Rectification and Alternative Ways to Use This Right

Abstract

Mass media occasionally damage people's honour, or write or broadcast unreal news about people. The most significant mechanism that protects the liberty of the press and information and the human rights from this type of issues is the right to reply and rectification with its stabilizing peculiarity. The right to reply and

¹ Bu çalışma, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde Sena Coşkun tarafından hazırlanan "Cevap ve Düzeltme Hakkı ve Yeni Boyutları" başlıklı Yüksek Lisans Tezi'nin son bölümünden yola çıkılarak hazırlanmıştır.

² Araştırma Görevlisi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Radyo ve Televizyon Bölümü. senacoskun@aku.edu.tr

rectification contribute to maintain the same standards by setting a bar against the abuse of the Liberty of Press; furthermore, it enables the person who has been exposed to harm to reply by taking advantages of the same media and opportunities. In this study, the new legal arrangements in the EU and Turkey, during the harmonization process, as regards 'the right to reply and rectification' have been analyzed. Also, it is aimed to offer solutions and suggestions by evaluating the problems experienced in the usage process of the right to reply and rectification and to develop alternative methods for the use of the said right.

Key Words: *European Union, right to reply and rectification, right of denial and response, human rights, communication law*

Giriş

Temel hak ve hürriyetler kapsamına giren "*Cevap ve düzeltme hakkı*", kişinin "*haysiyet ve şerefine dokunulması*" veya "*kendisiyle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar yapılması*" halinde hukuken tanınan bir müessesedir. Son dönemde bu hakka ilişkin olarak uluslararası alanda ve Türk mevzuatında yeni düzenlemeler yapılmıştır. Kişilik hakkına zarar veren ve bu suretle hukuka aykırı nitelik taşıyan -yazılı, görsel ve işitsel- yayımlara karşı, zarar gören kişiye aynı araç ve imkânlardan yararlanarak (silahlarda eşitlik sağlanarak), aleni forum biçiminde cevap verebilme hakkının tanınması suretiyle, özünde kişilik hakkının korunması sağlanmaktadır. Ayrıca basın-yayın özgürlüğünün amacına uygun olarak işlemesine ve kullanılmasına katkıda bulunmaktadır. Bu özelliği ile denge ögesi niteliğini gösteren cevap ve düzeltme hakkı, aynı zamanda kamu çıkarlarına da uygun düşer³ (Çolak, 2007: 36; İçel ve Ünver, 2012: 173-174).

Kişilerin ve haklarının hukukî bakımdan korunmalarını sağlayan yollardan biri olarak ortaya çıkan "*cevap ve düzeltme hakkı*" müessesesi, uluslararası açıdan ele alındığında, bazı ülkelerde özel yasal düzenlemelere konu olurken, bazı ülkelerde, "*kişilik hakkının*" korunmasına ilişkin genel kurallara dayanılarak, kişiye hakkındaki açıklamalara cevap verebilmesi olanağı sağlanmaktadır. Örneğin, İtalyan, İspanyol ve Fransız hukuklarında, cevap ve düzeltme hakkı özel yasal düzenlemelere konu olurken; İsviçre hukukunda ise, 01.07.1988 tarihli Kanunla değişik Medenî Kanun m.28 kapsamında görülmekte ve kişilik haklarına saldırganlığı saptanan yayın eylemine bir yaptırım olarak cevap ve düzeltme gönderilmesi karara bağlanmaktadır⁴. İsviçre Devletler Özel Hukuku Kanununun kişilik hakkı

³ Cevap ve düzeltme hakkının hukuki niteliği hakkında ayrıca bkz. A. Coşkun, *Gazete, Radyo ve Televizyon Yayınlarında Cevap Hakkı*, Legal Yayınevi, İstanbul 2002, s.13 vd.

⁴ M. Rehbindler, "*Cevap Hakkına İlişkin İsviçre'deki Yeni Düzenleme*", Çev. T. Centel, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Cilt:LI, Sayı:1-4, s.529'dan nakleden S.

ihlalleriyle ilgili getirdiği özel düzenlemede ise (m.139/2), cevap ve düzeltme hakkına ilişkin olarak, “Dönemsel olarak yayım yapan medyaya karşı cevap ve düzeltme hakkı münhasıran yazılı materyalin basıldığı veya programın yayınlandığı ülke hukukuna tabidir” hükmü yer almaktadır (Özel, 2004: 106-107).

Bazı ülkelerde ise cevap ve düzeltme hakkı düzenlenmemiştir. Örneğin; ABD’de Nevada (1911 Kanunu) dışında yayınlara karşı cevap hakkı kabul edilmiş değildir. İsviçre’de de sadece Waadt Kantonunda (14.02.1947 tarihli Kanun) bu hak düzenlenmişken, 01.07.1985 tarihli Kanunla federal hukuka girmiştir. Yine İngiltere’de cevap hakkı genel bir kural olarak hükme bağlanmamıştır. Bu nedenle İngiliz Basın Konseyi 1962 yılında yayınladığı bir bildirmede, basının eleştirdiği kişilere cevap haklarını kullanmaları olanağını vermesini dilemiştir (İçel ve Ünver, 2012: 175).

Günümüzde cevap ve düzeltme hakkı bakımından “Alman ve Fransız Sistemi” olmak üzere iki sistem olduğu görülmektedir. Alman Sistemi olarak adlandırılan ve Almanya ile Orta ve Kuzey Avrupa ülkelerinde uygulanan sistemde cevap hakkı, maddi olay açıklamaları (örneğin; haberler) şeklindeki yayınlara sınırlıdır⁵. Yani bu sistemde bir maddi olaya karşı yine bir maddi olayla cevap verme olanağı vardır; buna karşın, yayınlanan fikir ve yorumlara karşı cevap hakkı tanınmamaktadır. Fransa ile birlikte Belçika, İtalya, Lüksemburg ve Güney Amerika Devletlerinde uygulanan Fransız Sistemi’nde ise, cevap ve düzeltme hakkı maddi olaylarla sınırlı olmayıp, fikir, eleştiri ve yorum gibi değer yargısı açıklamaları şeklindeki yayınlara karşı da bu hak kullanılabilmektedir (İçel ve Ünver, 2012:174-175; Serdar, 1999:338-339; Çiftci, 1991:902). Türk hukuku açısından da, Fransız sistemi kabul edilmiş olup, cevap ve düzeltme hakkının kullanılması hususunda, yayının olay açıklaması veya eleştiri/değer yargısı olması bakımından sınırlamaya gidilmemiştir. Buna göre, hem değer yargısı açıklamaları şeklindeki yayınlara, hem de maddi olaylara karşı, cevap ve düzeltme hakkının kullanılabildiği görülmektedir.

Cevap ve düzeltme hakkı konusunda Avrupa kıtasına bakıldığında ise, yapılan en önemli çalışmaların “Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi (The European Convention on Transfrontier Television), Sınırsız Televizyon Direktifi (The Television without Frontiers Directive) ve Görsel-İşitsel Medya Hizmetleri Yönergesi (Audiovisual Media Services Directive)” isimli belgelerde düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. Zira, Avrupa Birliği (AB) medya politikaları da esas itibarıyla televizyon (TV) yayınları üzerine bina

Erman ve Ç. Özek, *Açıklamalı Basın Kanunu ve İlgili Mevzuat*, Alfa Yayınları, 4. Baskı, İstanbul-2000, s.183.

⁵ İsviçre’de de 01.07.1985 tarihinde, bu sistem benimsenmiştir. Bu konuda bkz.: N. Centel, “Dürüst Yargılama ve Medya Bakımından Demokrasi Kültürü”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt:49, No:3-4, Ankara 1994, s.529.

edilmiştir. Sözleşme, direktif ve yönergenin yanısıra “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, AB Temel Haklar Şartı, AB Kopenhag Kriterleri ve Amsterdam Anlaşması” gibi metinler de iletişim alanını önemli ölçüde etkilemektedir.

Avrupa’da yaklaşık bir milyon kişinin istihdam edildiği görsel-işitsel sektörde günümüzde, iletişim ve bilgi edinme süreçlerinin temel kaynağının TV olması ve AB’de (EuropeanUnion) neredeyse tüm evlerde TV’nin bulunması ve bir AB vatandaşının günde en az 3 saatini TV izlemekle geçirdiği göz önünde tutulduğunda, görsel-işitsel politikanın sosyal ve kültürel alandaki önemi açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Cevap ve düzeltme hakkı ayrıca, Hukuk Yoluyla Demokrasi İçin Avrupa Komisyonunun, 07.05.2002 tarihli Venedik Komisyonunun 59. Genel Oturumunda onaylanan “*Medyada Düşünceyi Açıklama Özgürlüğüne Dair Lüksemburg Taslak Metni*” konusundaki görüşünde ele alınmıştır (m.38,44,46)⁶.

Avrupa kıtasında yapılan çalışmaların yazılı basından ziyade görsel-işitsel politikalara yönelik olması nedeniyle, yukarıda da belirtildiği üzere, TV yayınlarında cevap ve düzeltme hakkı, Avrupa kıtası çapında, üç uluslararası belgede (Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi-ASTS, mülga Sınırsız Televizyon Direktifi-STD ve Görsel İşitsel Medya Hizmetleri Yönergesi) bir temel hak olarak düzenlenmiştir.

1. Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi’nde Cevap ve Düzeltme Hakkı

Radyo ve TV yayınlarının, iletişim teknolojisindeki gelişmeler doğrultusunda giderek ülke sınırlarını aşan (transfrontier), uluslararası nitelikte yayınlara dönüşmeleri neticesinde, birçok Devlet ve uluslararası kuruluş tarafından, bu alanda konferanslar düzenlenmeye ve sözleşmeler imzalanmaya başlanmıştır.

Avrupa Konseyi (Council of Europe) tarafından hazırlanıp, Avrupa Konseyi’ne üye Devletler ve Avrupa Kültür Sözleşmesi’ne Taraf olan diğer Devletlerce 05.05.1989 tarihinde imzaya açılan ve 01.05.1993’te yürürlüğe

⁶ İlgili maddelerde özetle, sınırsız bir cevap ve düzeltme hakkının, ifade özgürlüğünü çok geniş, sansür oluşturmayacak ve gerçek olaylar karşısında editörün bilgilendirme hakkına istenmeyen sınırlamalar getirecek kadar engellemeler doğurup doğurmayacağı işlenmekte; bu noktada yapılan gerçeğe aykırı yayının, yayına konu olan kişiye maddi ya da manevi zararlar verip vermeyeceğinin önemli olduğu ve araştırılması gerektiği vurgulanmaktadır. VeniceCommission (2002), *TheLuxembourgDraftLaw on Freedom of Expression in the Media*, [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL\(2002\)059-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL(2002)059-e) (28.06.2013).

giren “*Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi*”⁷, Türkiye tarafından “*Milletlerarası Antlaşmaları Uygun Bulma*” kenar başlıklı Anayasa m.90’da öngörülen prosedür çerçevesinde 07.09.1992 tarihinde imzalanmış ve 04.11.1993 tarih ve 3915 sayılı Kanunla onaylanmıştır.

Sözleşme, Türkiye’de Kanun gücündedir; ancak, Anayasaya aykırılığı iddiasıyla Anayasa Mahkemesinde iptal davası açılması söz konusu değildir (Çiftci, 1999: 47-51). Türkiye’nin de tam üyesi olduğu Avrupa Konseyi tarafından oluşturulmuş Sözleşmenin amacı, genel olarak TV yayınlarının Sözleşmede belirlenen ortak kurallar çerçevesinde yapılması suretiyle, TV program hizmetlerinin sınırötesi yayını ve tekrar yayını kolaylaştırmaktır. Sınırötesi TV yayınlarının Sözleşmeye uyumunu sağlamak, yayının kaynaklandığı ülkenin sorumluluğunda yer alırken; her Taraf Devlet, Sözleşme kurallarını uygulamak için gerekli yasal düzenlemelerini yapmak ve uygulamakla yükümlüdür.

Sözleşmenin cevap ve düzeltme hakkına ilişkin hükümlerine geçmeden evvel kanımızca, Sözleşmeyi çıkaran Avrupa Konseyi hakkında bir ön bilgi verilmesinde yarar vardır. 1949 yılında Fransa, Birleşik Krallık ve Benelüks ülkelerinin (Belçika, Hollanda ve Lüksemburg), bir Avrupa Konseyi kurulması konusunda karara varmalarının ardından, Danimarka, İrlanda, İtalya, Norveç ve İsveç’ten, Konseyin statüsünün hazırlanmasına katkıda bulunmaları talep edildi. 05.05.1949 tarihinde 10 Avrupa ülkesi (Belçika, Birleşik Krallık, Danimarka, Fransa, Hollanda, İrlanda, İtalya, İsveç, Lüksemburg ve Norveç) arasında imzalanan Londra Antlaşması ile Birleşmiş Milletler’in amaç ve ilkelerinin bölgesel düzeyde daha geniş çaplı uygulanmasına yönelik Avrupa Konseyi kurulmuş oldu.

Konsey, Avrupa Parlamenter demokrasileri arasında daha yakın bir birlik oluşturmak üzere, insan haklarını, çoğulcu demokrasiyi ve hukukun üstünlüğünü korumak, Avrupa’nın kültürel kimliğine ve kültürel çeşitliliğine ilişkin bilinç oluşturmak ve bunların geliştirilmesini teşvik etmek, siyasî ve hukukî reformları destekleyerek Avrupa’da demokratik istikrarın güçlendirilmesine yardımcı olmak gibi amaçlarla kurulmuş siyasî bir kuruluştur. Konseyin hâlihazırda, Türkiye’nin de aralarında bulunduğu 47üyesi bulunurken, hukukun üstünlüğü ilkesini benimseyen ve insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı gösteren her Avrupa ülkesi de, Avrupa Konseyine üye olabilmektedir. AB’nin diğer kurumları ile karıştırılmaması gereken Konsey, kuruluş yasasından aldığı yetkilerle, Konseye üye ülkelerin hükümetlerine belli bir ortak eylem çizgisi izleme yolunda önerilerde bulunmakta ve üye ülkeleri bağlayıcı nitelikte sözleşmeler imzalamaktadır.

⁷ bkz. “3915 sayılı Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun”, Resmi Gazete (RG), 07.11.1993, Sayı: 21751.

Bu sözleşmelerden biri de, Avrupa Konseyi tarafından TV yayınlarına ilişkin olarak 1989'da çıkarılan ASTS'dir. Önsözünde belirtildiği üzere; Sözleşme; TV reklâmları, haberleşme alanında kadın-erkek eşitliği, radyo ve TV alanında uydu kapasitesinin kullanımı ve Avrupa'da görsel-işitsel eserlerin gelişimi hususlarında Avrupa Konseyi'nin yürürlükteki tavsiyelerinde yer alan ilkelerin geliştirilmesi arzusu ile mutabık kalınmış uluslararası bir Sözleşmedir.36 maddelik Sözleşmenin 8. maddesinde ise “cevap hakkı” düzenlenmiştir.Sözleşmenin cevap hakkını düzenleyen 8. maddesi⁸, bu hakkın Avrupa kıtasında, Avrupa Konseyi'ne dâhil ülkeler çapında uluslararası planda da tanındığını göstermektedir.

ASTS, Avrupa kıtası çapında milletlerarası bir Sözleşme olduğu için uygulanması da Sözleşmede belirlenen kurallar çerçevesinde gerçekleştirilir. Sözleşmenin metni incelendiğinde; getirilen müeyyidelerin iç hukukta olduğu gibi zorlayıcı olmadığı anlaşılmaktadır. Öte yandan, Türkiye için bağlayıcı olan bu Sözleşmeye Kanunla gönderme yapılmakla birlikte, Sözleşme ile Kanun arasında açık tutarsızlıkların varlığı dikkat çekmekte; Sözleşme hükümlerinin 11.11.1983 tarih ve 2954 sayılı “*Türkiye Radyo-Televizyon Kurumu (TRT) Kanunu*” ile 13.04.1994 tarih ve 3984 sayılı “*Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun*”a (TheLaw on theEstablishment and Broadcasting of Radios and Televisions) tam anlamıyla yansımadağı görülmektedir. Bu ve benzeri noksanlıklardan dolayı 15.02.2011 tarihinde kabul edilen 6112 sayılı “*Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun*”⁹, 3984 sayılı Kanunu yürürlükten kaldırarak radyo ve TV alanında yeni hukuk rejimini kurmuştur.

Sözleşmenin 8. maddesinde cevap ve düzeltme hakkının kullanılması bakımından Sözleşmeye Taraf her ileten ülkenin, hak sahibine cevap hakkını kullanma veya diğer benzeri yasal veya idarî yollara başvurma fırsatına sahip olmasını temin edeceği öngörülmüştür. 2954 sayılı Kanun ile 6112 sayılı Kanunda cevap ve düzeltme hakkı sahibinin başvuracağı yollar (adli veya idarî) açıkça belirtilmiştir. Bununla birlikte söz konusu hakkın niteliği ve ayrıca kişinin şeref ve haysiyetinin korunması ve gerçeğe aykırı

⁸ “1. Her bir ileten Taraf, milliyet veya ikametgâhtan bağımsız olarak her gerçek veya tüzel kişinin Madde 5 kapsamında kendi kaza dairesi dâhilindeki bir yayıncı tarafından iletilen programlarla ilgili olarak bir cevap hakkını kullanma veya diğer benzeri yasal veya idarî yollara başvurma fırsatına sahip olmasını temin edecektir. Özellikle, cevap hakkının kullanımının zamanlamasının ve diğer düzenlemelerinin bu hakkı etkin şekilde kullanılabilir şekilde olmasını temin edecektir. Bu hakkın veya diğer benzeri yasal veya idarî yolların etkili kullanımı hem zamanlama hem de usul açısından temin edilecektir. 2. Bu amaçla, program hizmetinin veya bu program hizmetinden sorumlu olan yayıncının adı program hizmetinin içinde uygun yolla düzenli aralıklarla belirtilecektir.”

⁹ bkz. RG, 03.03.2011, Sayı: 27863.

isnatlardan korunması bakımından ileride değinilecek çeşitli alternatif yolların kullanılması mümkündür.

2. Sınırsız Televizyon Direktifi'nde Cevap ve Düzeltme Hakkı

Sınırsız Televizyon Direktifi, AB'nin görsel-ışitsel alandaki varlığını güçlendirmek için 1980'lerin başında hızlandırdığı çalışmalar neticesinde 1989 yılında, 89/522/EEC (The European Economic Community – Avrupa Ekonomik Topluluğu) sayılı kararlarla kabul edilmiştir.

Direktif, Avrupa'da görsel-ışitsel hizmetlerin uyumlaştırılmasına dair bir girişim olması ve ülkelere Avrupa'dan alınacak yayınları sınırlamamasını şart koşarak, yani programların serbestçe dolaşımını öngörerek Pazar felsefesini içermesi bakımından önemlidir (Bek, 2003: 28). Direktifin amacı, TV yayınlarının Topluluk içerisinde serbest dolaşımını sağlamak ve görsel-ışitsel içerik konusunu düzenlemektir (Bek, 2003: 28; Tursun, 2004: 22).

Başta cevap hakkı (m.23) olmak üzere, yargı yetkisi, iletim, yeniden iletim, kamunun önemli olaylara erişimi, reklâm-tele alışverişi, sponsorluk, küçüklerin korunması gibi teknik konular detaylı biçimde ele alınmaktadır. Direktifte yer verilen konuların bir bölümü Türk Mevzuatında da ele alınmıştır. Direktife tam uyumun sağlanması yolunda son yıllarda atılan en önemli adım ise 6112 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesi olmuştur.

Daha sonra, gelişen koşullar göz önünde bulundurularak, bu alanda yeni çalışmalar yapılması da gündeme gelmiş ve hazırlıklar neticesinde “*Sayısal Çağda Topluluk Görsel-İşitsel Politikası İçin Kurallar ve Rehber İlkeler Konulu Bildirge*” yayımlanmıştır. 14.12.1999 tarihinde yayımlanan bu bildirgede, dijital teknolojiye yaşanan gelişmelerin görsel-ışitsel alanı da etkileyeceği belirtilmiş ve yeni bir düzenleyici çerçevenin oluşturulması gereği üzerinde durulmuş (Tursun, 2004: 21); Avrupa Komisyonu tarafından 28.07.2004 tarihinde yapılan değerlendirmede ise, Direktifin 4. ve 5. maddelerinin (TV Programlarının Üretim ve Dağıtımının Geliştirilmesi – Bağımsız Eserler – Avrupa Eserleri) 2001-2002 yıllarındaki uygulanmasına ilişkin Bildirge'nin kabul edildiği belirtilmiştir (Tursun, 2004: 27-28).

Avrupa Parlamentosunun isteği üzerine Avrupa Komisyonu tarafından, düzeltilmiş teklif şartlarında, herhangi bir üye Devlet vatandaşının, yasal haklarıyla ilgili yayınların yanlış yorumlanmasından doğan zararın karşılanması amacıyla, Direktifin 6. bölümünün 23. maddesinde de “*cevap hakkı*” düzenlenmiştir¹⁰.

¹⁰ “1. Medeni, idarî veya ceza hukuku çerçevesinde Üye Devletlerce kabul edilen diğer hükümlere karşı önyargısız olarak, bir televizyon programındaki yanlış iddialar nedeniyle

Direktifin bu hükmü, 1997 yılında kuvvetlendirilmiş ve ilgili maddeye cevap veya düzeltmenin ilgili kanallarda “makul bir süre” dâhilinde (AB Adalet Divanı’nın içtihadına göre 10 gün içerisinde) yayınlanması ve bu yükümlülüğü yerine getirmeyen yayıncılara para cezalarını uygulaması şartları eklenmiştir (Kutay ve Özçeri, 2006: 40).

Direktif m.23’te yer verilen “(...) cevap hakkına veya benzeri bir hakka (...)” ifadesi, tıpkı ASTS m.8’de yer alan “Her bir ileten Taraf, (...) cevap hakkını kullanma veya diğer benzeri yasal ve idarî yollara başvurma fırsatına sahip olmasını temin edecektir (...)” hükmü gibi cevap ve düzeltme hakkının kullanım sınırlarını genişletmekte ve hakkın kullanılmasına alternatif yollar geliştirilmesi için yol gösterici nitelik taşımaktadır. Üye Devletleri, yetkisi altındaki yayınlarda özellikle başka Üye devletlerin gerçek ve tüzel kişilerine cevap ve düzeltme hakları tanınması için gerekli tedbirleri almakla görevlendirmiştir.

3.Görsel-İşitsel Medya Hizmetleri Direktifi’nde Cevap ve Düzeltme Hakkı:

18 Aralık 2007 tarihinde AB Resmi Gazetesi’nde yayınlanarak yürürlüğe giren ve STD’nin revize edilmesi sonucunda ortaya konan “Görsel-İşitsel Medya Hizmetleri Yönergesi”, görsel-ışitsel yayıncılık alanında bir reform niteliğindedir. Yönerge, AB Parlamentosu ve AB Konseyi’nin 03.10.1989 tarih ve 89/552/EEC sayılı Üye Devletlerin görsel-ışitsel medya hizmetlerinin sağlanmasına ilişkin belirli yasal, düzenleyici ya da idari hükümlerin eşgüdümüne ilişkin Yönergesi olarak ifade edilebilir.

Bu yönergenin STD’den kavramsal olarak farkını ortaya koyan düzenleme, içerik tanımının “program” yerine “görsel-ışitsel medya hizmeti”

yasal çıkarları zarar gören özellikle ünlü gerçek veya tüzel kişiler, milliyetine bakılmaksızın, cevap hakkına veya benzeri bir hakka sahip olmalıdırlar. Üye Devletler, cevap hakkı veya benzeri bir hakkın, makul olmayan şartlar ileri sürülerek engellenmemesini temin etmelidirler. Cevap hakkı tanınması için yapılan müracaatı izleyen makul bir süre içinde, ilgili programa uygun bir tarzda ve zamanda cevap hakkı yayınlanmalıdır. 2. Bir cevap hakkı veya benzeri telafiler bir Üye Devletin yargı yetkisi alanındaki tüm yayıncılar için geçerli olacaktır. 3. Üye Devletler, cevap hakkının veya benzeri telafinin oluşturulabilmesi için gerekli yasal önlemleri alırlar ve bu hakkın uygulanması için takip edilecek prosedürü belirlerler. Özellikle yeterli bir zaman dilimine izin verilmesini ve prosedürün, cevap hakkı veya benzeri tekliflerin diğer Üye Devletlerde yerleşik veya orada kurulan gerçek veya tüzel kişiler tarafından tam olarak uygulanabilmesini sağlamalıdırlar. 4. Cevap hakkı veya benzeri telafilerden yararlanmak için yapılan bir başvuru, eğer böyle bir cevap paragraf 1’de geçen koşullara uygun değilse, ceza gerektiren bir eylem içeriyorsa, yayıncıyı özel hukuk kurallarına göre sorumlu hale getiriyorsa veya kamu ahlâkı standartlarını aşıyorsa reddedilebilir. 5. Cevap hakkı veya benzeri telafilerin kullanılmasıyla ilgili anlaşmazlıklar yasal incelemeye tabi olduğunda uygulanacak işlemler için hükümler düzenlenmelidir.”

olarak değiştirilmesidir. Bu yönerge ile getirilen asıl değişiklik ise, “doğrusal hizmet” ve “doğrusal olmayan hizmet” tanımlamaları altında yeni bir ayrıma gidilmesi ve her iki hizmet türü için “aşamalı regülasyon” yaklaşımının getirilmesidir. Doğrusal hizmet ile geleneksel TV yayıncılığı kastedilirken, doğrusal olmayan hizmet ise farklı teknolojik platformlar aracılığıyla dağıtılan isteğe bağlı video (video on demand) hizmetlerini ifade etmektedir (Karadağ, 2012: 74-75).Direktifin 9. Bölümünün 28. maddesinde “Televizyon Yayıncılığında Cevap Hakkı” düzenlenmiştir¹¹.

Cevap ve düzeltme hakkı, 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanunda ise “Yayın Hizmeti İlkeleri” başlıklı üçüncü bölümünün, 8. maddesinin (o) bendinde “Kişi veya kuruluşlar, cevap ve düzeltme hakkına saygılı olmak zorundadır” şeklinde yer almaktadır.

6112 sayılı Kanun m. 18’de de düzeltme ve cevap hakkının kapsamı¹², Anayasa, 2954 sayılı TRT Kanunu, 5187 sayılı Basın Kanunu ve mülga 3984 sayılı Kanundaki düzenlemelerle benzerlik göstermekte olup, hakkın “*kişilerin kendileri hakkında şeref ve haysiyetin ihlali ile gerçeğe aykırı yayın yapılması*” halinde, 2 durumda kullanılabileceği belirtilmiştir. Yönerge ise farklı olarak, Üye Devletleri, bir TV programındaki asılsız iddialar sebebiyle yasal çıkarları, özellikle şöhreti ve itibarı zarar görmüş her

¹¹ 1. Medeni, idari veya ceza hukuku çerçevesinde Üye Devletlerce kabul edilen diğer hükümler saklı kalmak kaydıyla, bir televizyon programındaki yanlış iddialar nedeniyle yasal çıkarları zarar gören özellikle saygın ve iyi bir isim sahibi gerçek veya tüzel kişiler, milliyetine bakılmaksızın, cevap hakkına veya benzeri haklara sahip olmalıdırlar. Üye Devletler, cevap hakkı veya benzeri hakların uygulanışının makul olmayan şartlar ileri sürülerek engellenmesini önlemelidirler. Cevap hakkı tanınması için yapılan müracaatı izleyen makul bir süre içinde, ilgili programa uygun bir tarzda ve zamanda cevap hakkı yayınlanmalıdır. 2. Bir cevap hakkı veya benzeri haklar, bir Üye Devletin yargı yetkisi alanındaki tüm yayıncılar için geçerli olacaktır. 3. Üye Devletler, cevap hakkının veya benzeri hakların yerleşmesi için gerekli yasal önlemleri alırlar ve bu hakkın uygulanması için takip edilecek süreci belirlerler. Üye Devletler, özellikle, yeterli bir zaman diliminin kullanılmasını ve söz konusu sürecin, cevap hakkı veya benzeri hakların diğer Üye Devletlerde yaşayan gerçek kişiler veya o Ülkelerde kurulu tüzel kişiler tarafından tam olarak kullanılacak şekilde olmasını temin ederler. 4. Cevap hakkı veya benzeri hakların kullanımı için yapılan bir başvuru, eğer böyle bir cevap paragraf 1’de ifade edilen koşullara uygun değilse, ceza gerektiren bir eylem içeriyorsa, medeni hukuk kuralarına göre yayıncıyı sorumlu hale getiriyorsa veya kamu ahlakı standartlarını aşıyorsa reddedilebilir. 5.Cevap hakkı veya benzeri hakların kullanımıyla ilgili anlaşmazlıkların yasal incelemeye tabi olduğu durumlarda uygulanacak sürece ilişkin hükümler belirlenmelidir.”

¹² 6112 sayılı Kanun/m.18: Gerçek ve tüzel kişiler, kendileri hakkında şeref ve haysiyetlerini ihlâl edici veya gerçeğe aykırı yayın yapılması hâlinde, yayın tarihinden itibaren altmış gün içinde, üçüncü kişilerin hukuken korunan menfaatlerine aykırı olmamak ve suç unsuru içermemek kaydıyla, düzeltme ve cevap yazısını ilgili medya hizmet sağlayıcıya gönderir. (...)

gerçek veya tüzel kişinin, milliyetine bakılmaksızın, cevap hakkı veya eşdeğer telafilere sahip olmasını sağlamakla yükümlü tutmuştur.

Yönergede öngörülen eşdeğer telafiler, uygulamada zaman zaman yer alsa da mülga 3984 sayılı Kanununda bununla ilgili bir düzenleme bulunmamaktaydı¹³. Cevap ve düzeltme hakkına ilişkin 6112 sayılı Kanun ile getirilen en önemli yenilik ise, ilgili tarafa, mahkemeye başvurmadan önce medya hizmet sağlayıcıdansöz konusu hakkın kullanılmasını isteme imkânının sağlanmasıdır (Sapmaz, 2011: 88; Coşar, 2011: 52).

Bu bağlamda, cevap ve düzeltme hakkı, kullanılmasındaki hukukî süreç işletilmeden, kanımızca aşağıdaki başlıkta öngörülen alternatif yollarla da kullanabilmelidir.

4. Cevap ve Düzeltme Hakkına Alternatif Yollar

4.1. Anında Cevap Hakkının Kullanılması

Genellikle kamu ve özel radyo ve TV yayınlarında rastlanan “*anında cevap hakkı*”, yayın yoluyla zarara uğrayan kişi yahut kişilerin, bu durumdan haberdar olur olmaz, haklarında yapılan yayına cevap vermek istemeleri durumunu niteler. Canlı yayınlanmakta olan bir radyo veya TV programında bir tartışma söz konusu olduğunda ve bu tartışmanın taraflarından biri stüdyoda bulunmadığında, burada yayıncının sorumluluğu devreye girmektedir. Aynı zamanda özellikle sohbet ve tartışma programlarında, program konuklarının unvanlarına yahut kendileriyle ilgili kimi olaylara ilişkin yanlış söylemler, ilgili tarafça hata yapıldığı anda düzeltilebilmektedir. Örneğin; Ankara ilinde Büyükşehir Belediyesi tarafından son yıllarda yapılan çok sayıdaki üst geçit konusunda bir TV kanalında bir açikoturum yapıldığı düşünülecek olursa ve bu oturuma ilgili tüm tarafların (Büyükşehir belediyesi yetkilileri, mimarlar odası, şehir ve bölge planlamacıları, vatandaş, vb.) çağrılması gerekirken, Ankara Büyükşehir Belediyesi ilgililerinin çağrılmaması durumunda, her hâlde çağrılmayan tarafa söz hakkı yani telefon ya da e-mail gibi yollarla programa katılıp, cevap verme imkânı tanınmalıdır.

Ancak, canlı yayınlarda sürenin kısıtlılığı ve yayın akışında başka konuların bulunması gibi nedenlerle, kişilere, gereğince konuşma imkânı verilmemekte, çoğunlukla kişiler ifade etmek istediklerini, ifade edemeden sözleri kesilmekte veya başka müdahalelerle karşılaşmaktadırlar. Bu tür konuşmaların cevap ve düzeltme hakkının kullanılması olarak sayılabilmesi için, program içerisinde kendisine uygun zaman tanınan kişinin, ifade etmek

¹³ Mülga 3984 sayılı Kanun/m.28: “Gerçek ve tüzel kişilerin kişilik haklarına saldırı teşkil eden yayımlar ile gerçeğe aykırı olduğu iddia edilen yayınlara karşı cevap ve düzeltme hakkı tanınması için ilgililer yargı yoluna başvurabilirler. (...)”

istediklerini herhangi bir müdahale olmaksızın söylemiş olması gerekmektedir. (Aydın, 1997: 361)

Canlı yayınlanan programlarda anlık gelişmelerden doğabilecek olası hataların da bu yolla düzeltilebilmesi mümkündür; örneğin, 6.9.2004 tarihinde Sky Türk adlı TV kanalının 09.00 haberlerinde kendi haberini “*anında tekzip*” etmesi, bu duruma örnek olarak verilebilir. 09.00 haberlerinde, Rusya Devlet Başkanı Putin’in Türkiye ziyareti haberi verilir ve Kuzey Osetya’daki okul baskınının Putin’in ziyaretini değiştirmedikini duyuran spikerin, Putin’in Türkiye’de yapacaklarını anlattığı sırada, Skytürk ekranında alt yazıda Putin’in Türkiye ziyaretini ertelediği yazmaktadır. Spikerin zamanında uyarılamamasından ötürü, yayıncı kuruluş canlı yayında kendi haberini tekzip etmek durumunda kalmıştır¹⁴.

Esasen daha çok yayıncı ile yayını yöneten kişinin inisiyatifi ve yayıncılık ilkelerine bağlılığına kalmış bir durumdur. İzleyicilerden programa bağlanmak isteyenler çoğu kez programa bağlanamazken, açık oturum şeklinde yapılan programlarda da genellikle konuşmacılar sözleri kesilerek, müdahaleye uğrayabilmektedir. Dolayısıyla anında cevap hakkını kullanmak, her zaman çok da kolay olamamaktadır (Güzel, 2010: 129-130).

Özel radyo ve TV yayınlarında kişilerin yargı yoluna gitmeden, cevap ve düzeltme hakkı kullanımı olanağı, diğer bir ifadeyle anında cevap hakkı, 2003 yılında yürürlükten kaldırılan “*Radyo ve Televizyon Yayınları Yayın Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmelik*”te¹⁵ de dolaylı olarak düzenlenmiştir. Yönetmelikte, “*Yayıncı, haber ya da programlarda cevap hakkı doğduğuna inandığı durumlarda hak sahibi olanların yargı yoluna başvurmalarını beklemeden bu hakkı kullanmalarını sağlayabilir*” denilmektedir (m.23/f.3).

Ancak, 2003 senesinde yeniden düzenlenen “*Radyo ve Televizyon Yayınlarının Esas ve Usulleri Hakkındaki Yönetmelik*”in¹⁶ “*Cevap ve Düzeltme Hakkı*” başlıklı 38. maddesinde bu hükme yer verilmezken; 2011 yılında revize edilen “*Yayın Hizmeti Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik*”te¹⁷ ise cevap ve düzeltme hakkı, ayrı bir madde olarak değil, 8. maddede yer alan yayın hizmeti ilkelerinin (o) bendinde¹⁸ ele alınmıştır.

3984 sayılı Kanununun 28. maddesinde, cevap ve düzeltme hakkının, sadece yargı yoluyla kullanılması düzenlenmiş, kişilerin doğrudan doğruya

¹⁴ Haberin tam metni için bkz. C. Semercioğlu, “*Anında Tekzip*”, Hürriyet Gazetesi, 07.10.2004.

¹⁵ bkz.RG, 28.05.1995, Sayı: 22296.

¹⁶ bkz.RG, 17.04.2003, Sayı: 25082.

¹⁷ bkz. RG, 02.11.2011, Sayı: 28103.

¹⁸ “*Kişi veya kuruluşlar cevap ve düzeltme hakkına saygılı olmak zorundadır. Mahkemenin karar verdiği cevap ve düzeltme metinleri, sesli ve görüntülü olarak izleyicilerin veya radyolarda sesli olarak dinleyicinin kolaylıkla takip edebileceği şekilde yayınlanır.*”

radio-TV kuruluşuna başvurma imkânından üstü kapalı da olsa, söz edilmemiştir. Bu nedenle, söz konusu hükme Yönetmeliğin son halinde yer verilmemiştir (Aydın, 1997: 354). Zira, Kanun hükümlerinin daha iyi anlaşılmasını sağlama ve onlara açıklık getirme işlevleri bulunan yönetmeliklerde, Kanunlara aykırı hükümlere yer verilemeyeceği gibi, ilgili Kanunları aşan yönde düzenlemeler de yapılamaz.

Kanaatimizce, “*anında cevap hakkı*”na, cevap ve düzeltme hakkına eşdeğer bir çözüm yolu olarak, ilgili yönetmeliklerde ve Kanunlarda değişikliğe gidilmesi suretiyle, dolaylı da olsa yer verilmelidir. Bunun da ASTS ve STD’de öngörülen düzenlemelere uygun olacağı kanısındayız. Böylelikle yayın yoluyla cevap hakkı doğduğuna inanan kişi, yargı yoluna başvurmaksızın konuyla ilgili bir açıklama yapmak suretiyle, yayını izleyen hedef kitleye “*anında ve doğrudan*” ulaşabilme şansına sahip olacaktır.

Yine “*Hakkaniyet İlkesi*” (The Fairness Doctrine), yayıncının kamuyu ilgilendiren ihtilafli meseleleri yayınlamasını ve tüm tarafların onları tartışmalarına izin vermesini gerektirir. 1934 tarihli ABD Federal Haberleşme Kanununun 315. bölümünde düzenlenen “*Eşit Fırsat Kuralı*” (The Equal Opportunity Rule) gereğince de yayıncı, eşit imkân ve eşit zaman ayırma kuralına göre programını yürütmelidir¹⁹. Bu doğrultuda, gerekirse ilgili kişi, anında cevap hakkını kullanabileceği gibi, bu, Skytürk örneğinde olduğu gibi, yayıncı kuruluş tarafından alt yazıyla da izleyicilere duyurulabilir.

4.2. Özür ve Düzeltme Hakkının Kullanılması

“*Özür ve düzeltme*” esas itibariyle “*cevap ve düzeltme*” ile aynı amaca hizmet ediyorsa da, “*özür*” kelimesinin kullanılması, bilinçli bir tercihin ürünüdür. Tekzibe neden olan yayını yapan basın-yayın mensubunun ya da yayıncı kuruluşun, bu durumdan ne kadar müteessir olduğunu kendiliğinden belirtmesi bakımından önemlidir. Bu uygulama, ayrıca, yayın kuruluşunun kamuoyu nezdindeki saygınlığını artırır; dürüst ve ilkeli yayıncılık imajını güçlendirir (Güzel, 2010: 131). Başta gazeteler olmak üzere, yazılı basında yayınlanmakta olan “*özür ve düzeltme/düzeltilme*” başlıklı örnekler, hataların aslında teknik nedenlerden, yanlış bilgilendirme gibi sebeplerden ötürü yapıldığını göstermektedir.

“*Özür ve Düzeltme*” başlığı ile yayınlanan metinlere örnek vermek gerekirse; 01.10.2004 tarihli Radikal Gazetesi’nde yer alan “*Turgut Tarhanlı’nın dünkü yazısında “Nestle Şirketine karşı yürütülen kampanya 10 ülkeye yayılmış (...)* şirkete 5 milyon dolar zarara mal olmuştur” diye bir

¹⁹ D. R. Pember, *Mass Media Law*, Fourth Edition, Iowa 1987, s.544 ve 585’ten nakleden A. Çiftçi, *Uluslararası Hukuk Açısından Radyo ve Televizyon Hukuku*, Ankara 1999, s.47-51.

ifade yer almıştır. Doğrusu “onlarca ülke” ve “5 milyar dolar” olacaktır. Düzeltir, özür dileriz.” şeklindeki metin²⁰ ile 28.10.2004 tarihli Hürriyet Gazetesi’nde yayınlanan “27 Ekim tarihli gazetemizin 6. sayfasındaki “TÜYAP’ta Ödül Gecesi” başlıklı haberimizde Yazar Gülten Akın’ın fotoğrafı yerine sehven bir başka konunun fotoğrafı kullanılmıştır. Okurlarımızdan ve Sayın Akın’dan özür dileriz.” açıklamasının yer aldığı metin²¹ örnek verilebilir.

Yine, 05.04.2005 tarihli Sabah Gazetesi’nde yayınlanan “Düzeltme” başlıklı örnekte, “Dünkü gazetemizin orta sayfasındaki “Bin metre bayrakla yürüdüler” haberinde İstanbul Milli Eğitim Müdürü Ömer Balıbey’in adı İstanbul Emniyet Müdürü olarak çıkmıştır. Düzeltir, özür dileriz.” denilmektedir²². 5.2.2009 tarihli Sabah Gazetesi’nin 3.sayfasında yapılan özür ve düzeltme metninde ise “03.02.2009 Çarşamba günü yayınlanan ‘Eşi bakmam dedi, engelli kızını boğdu’ başlıklı haberimizde, teknik bir hata nedeniyle katil zanlısı baba Z.D.’nin yerine, bir polis memurunun fotoğrafı kullanılmıştır. Düzeltir, özür dileriz” ifadesi yer almaktadır.²³

Yine örnek metinlerin yayın tarihleri ile tekzip metinlerinin yayınına sebebiyet veren yazıların tarihleri mukayese edildiğinde, “özür ve düzeltme” metinleri, cevap ve düzeltme metinleri kadar uzun bir süreçte yayınlanmasının aksine, yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere, “1–2 günlük” süreler zarfında yayınlanabilmektedirler. Zira, bu durum, zarara uğrayan kişinin tamamen giderilmesi mümkün olmayan mağduriyetinin en azından bir an evvel giderilmesi bakımından yerindedir.

4.3. Yayıncının Sorumluluğu İlkesinden Hareketle Sulh Yoluyla Cevap ve Düzeltme Hakkının Kullanılması

Tarafların aralarında herhangi bir şekilde iletişim kurmaları, anlaşmaları ve yapılan yanlışlığın ortaya konması suretiyle de cevap ve düzeltme hakkı kullanılabilir. Bu gibi durumlarda haysiyet ve şerefine dokunulan, hakkında gerçeğe aykırı haber yapılan kişiler, yasal yola başvurmadan evvel, söz konusu yayını gerçekleştiren kitle iletişim araçlarının sorumlularıyla yüz yüze görüşerek ya da onlara yazışma yoluyla (mektup, faks, e-mail, vb.) ulaşarak, düzeltme ve cevap haklarını kullanabilmektedirler.

Yine, yayın organı sorumluları, olayı iletişim etiği çerçevesinde değerlendirerek yasal yola gerek kalmadan, başvuru sahibinin düzeltme ve cevap hakkını yerine getirebilir. Örneğin; 27.05.2005 tarihli Hürriyet

²⁰ Haberin tam metni için bkz. *Radikal Gazetesi*, 01.10.2004.

²¹ Haberin tam metni için bkz. *Hürriyet Gazetesi*, 28.10.2004.

²² Haberin tam metni için bkz. *Sabah Gazetesi*, 05.04.2005.

²³ Haberin tam metni için bkz. *Sabah Gazetesi*, 05.02.2009.

Gazetesi'nde gazeteci Fatih Altaylı'nın köşesinde, buna benzer bir uygulamaya gidildiği görülmektedir. Yanlış bilgilendirilmesi nedeniyle, Başbakanın kızıyla alakalı gerçek dışı bir haber yaptığını belirten Altaylı, yaptığı bir yüzyüze görüşme esnasında da Başbakanın, hem hatasını düzelttiğini, hem de “*Keşke bir arayıp sorsaydın*” dediğini belirterek, duyduğu vicdanî rahatsızlığı ve kendine olan kızgınlığını, köşesinde ifade etmektedir²⁴.

06.04.2007 tarihli Sabah Gazetesi'nde ise Fatih Altaylı'nın köşesinde “Düzeltilme” başlığı altında verilen bir başka haberde ise Altaylı, Prof. Ahmet Davudoğlu'nun kendisini aradığını belirterek, Davudoğlu'nun “(...) *Haniye'yi davet etmedik, demedim. Biz, Mahmut Abbas başkanlığındaki Filistin heyetin davet ettik. Birkaç ay içinde bu ziyaret gerçekleşecektir. Abbas'ın ziyaretinde Haniye de olabilir*” şeklindeki sözlerine yer vererek, haberini düzeltme yoluna gitmiştir²⁵.

Kanaatimizce, her iki taraf açısından da avantajlar barındıran böyle bir durumda yazar/programcı, cevap ve düzeltme hakkı müessesesi yahut yargı süreci işletilmeksizin, bir sonraki yazısında/programında bu hatasını düzeltme fırsatına kavuşmuş olacak; yayın yoluyla zarara uğrayan kişi ise, mağduriyetinin kısa sürede giderilmesi imkânına sahip olmuş olacaktır. Görüşmenin gerçekleşmemesi ya da istenen sonucun alınamaması halinde, sorumlu müdür ya da yayıncı kuruluşun yetkili organları muhatap alınmalıdır. Ancak bu görüşmelerle vakit harcanırken, yasanın sürelerde koyduğu kısıtlamalara da dikkat edilmelidir.

Bazı hallerde ise, yayını yapan kişi yani gazeteci, köşe yazarı, programcı nadiren de sorumlu müdür veya editör, yayımlanan program ya da makale veya köşe yazısında cevap ve düzeltme doğduğunu fark etmesi üzerine kendiliğinden, sorumluluk duygusu içinde hareket ederek düzeltme yapabilir. Bu yöntem, hem süreli yayınlarda hem özel ya da kamu radyo ve TV yayıncılığında hem de internet yayıncılığında söz konusudur.

İsviçre hukukunda okuyucu mektuplarına karşı da cevap hakkı kabul edilmektedir (Özel, 2004: 69). Bu tarz uygulamalara ilişkin düzenlemelere Türk Basın Hukukunda da yer verilebilir. Okuyucu mektuplarının, okur görüşlerinin yer aldığı ombudsmanlık müessesesinin işletildiği, neredeyse tüm süreli yayınlarda bir köşe mevcuttur. Gerek okurlar, gerekse okur temsilcisi tarafından o yayın organındaki haberler kapsamında oluşturulan cevap ve düzeltme metinleri de kullanımlarındaki artışla dikkat çekmektedir.²⁶ Yayın organından bağımsız, farklı görüş ve fikirler için de

²⁴ Haberin tam metni için bkz. *Hürriyet Gazetesi*, 27.5.2005.

²⁵ Haberin tam metni için bkz. *Sabah Gazetesi*, 06.04.2007.

²⁶ Okur temsilciliği müessesesinin işletildiği bazı tekzip metni örnekleri için, 04.09.2004, 25.08.2004, 28.08.2004 ve 06.01.2005 tarihli *Sabah Gazetesi*'nde Refik Durbaş'a ait okur

cevap ve düzeltme hakkının kullanılıp kullanılmayacağı noktasında, kanımızca hakkın suiistimali bakımından bazı tereddütler olduğundan, bu tarz bir örneğe rastlamak mümkün değildir.

Medyada “çok seslilik”in sağlanabilmesi açısından, yapılan yayına karşı ilgili kişiye görüşlerini açıklama olanağının tanınması gerekli görülmektedir. Bu açıdan da, cevap ve düzeltme hakkı, kişilik haklarının korunması dışında, düşünce açıklamak hakkının da bir gereği olarak görülebilir. Düşünce açıklamak, haber vermek hakkı salt gazeteciye tanınmış bir hak olmadığına göre, basın dışından basın yoluyla düşünce açıklamak olanağı da tanımak, gazetenin açıklamalarına karşı görüş çeşitlemesini sağlayacak olanakları yaratmak gerekir.

4.4.Kurum ve Kuruluşlarca Farklı Başlıklar Altında Cevap ve Düzeltme Hakkının Kullanılması

Bazı hallerde bir kamu ya da özel sektör kurum ya da kuruluşu hakkında kitle iletişim araçlarında kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayınlar çıkması halinde, bu kurum ve kuruluşlar “SAYIN HALKIMIZIN DİKKATİNE”, “KAMUOYUNA DUYURU” ya da “KAMUOYUNA AÇIKLAMA”, “AÇIKLAMA” gibi başlıklar altında süreli yayınlarda, radyo ve TV’de, internette cevap ve düzeltme metni yayınlamaktadırlar²⁷. Bu durumda da 5187 sayılı Kanun m.14, 2954 sayılı Kanun m.27 ve 3984 sayılı Kanun m.28 hükümlerinden yararlanılmakla birlikte hukukî süreç işletilmeksizin, tek taraflı olarak “düzeltme metni” ortaya konmaktadır.²⁸

Ayrıca, bu tür yayınların mutlak surette aynı kitle iletişim aracında yayınlanma zorunluluğu bulunmadığı gibi, bu tür düzeltmelerin ücretli olacağı da aşikârdır. Amaç, hakkında gerçeğe aykırı yayın yapılan kurum ve/veya kuruluşların, kamuoyuna kendilerini ifade edebilmeleridir. Ancak bu yöntemde de, yapılan açıklama tek taraflı olduğundan ve herhangi bir süzgeçten geçmediğinden, subjektif bir nitelik arz etmekte; bu yolda yapılan açıklamalar, aynı zamanda karşı tarafın tekrar cevap vermesi durumuna yol açabileceğinden karşılıklı sürtüşmelere gitme söz konusu olabilir.

mektuplarına yer verilen“Posta Kutusu” başlıklı köşeye; 30.05.2005 ve 24.04.2006 tarihli *Sabah Gazetesi*’nde Okur Temsilcisi Yavuz Baydar’ın köşesi ile 11.12.2006 tarihli *Hürriyet Gazetesi*’nde Okur Temsilcisi Temuçin Tüzecan’ın köşesine bakılabilir.

²⁷ Böyle bir yayın, bir başka kurum ve/veya kuruluş temsilcisi tarafından yapılabileceği gibi, basın-yayın kuruluşu tarafından direkt yapılıyor da olabilir.

²⁸ 17.01.2005 ve 24.01.2005 tarihli *Yeni Şafak*, 08.02.2005 tarihli *Milliyet*, 12.05.2005 tarihli *Hürriyet*, 28.05.2005 tarihli *Cumhuriyet*, 15.07.2005 ve 16.07.2005 tarihli *Sabah*, 08.07.2006 ve 02.11.2006 tarihli *Vatan* gazetelerinde çeşitli kurum ve kuruluşlarca yayınlanan metinler,tek taraflı yayınlanan metinlere örnek gösterilebilir.

4.5. Basın Toplantısı veya Basın Açıklaması Şeklinde Cevap ve Düzeltme Hakkının Kullanılması:

Basın toplantısı yapılarak cevap ve düzeltme hakkının kullanılması, internet yayıncılığının ve sosyal medyanın çok yaygın olmadığı dönemlerde gerçek ve tüzel kişiler tarafından sıklıkla tercih edilen yöntemlerden birini oluşturmaktadır.

Muğla Belediye Başkanı Dr. Osman Gürün'ün, bazı gazete ve televizyonlarda belediye hakkında ortaya atılan iddialara 22.08.2011 tarihinde düzenlediği basın toplantısı aracılığıyla cevap vermesi²⁹; Bitlis Eren Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Mahmut Doğru'nun yerel bir TV kanalında şahsı ve kurumu hakkında yayımlanan iddialara yanıt vermek için 02.05.2013 tarihinde düzenlediği basın toplantısı³⁰, cevap ve düzeltme hakkının basın toplantısı yapılarak kullanılmasına örnek gösterilebilir.

Günümüzde ise kişi ve kurumlar, gerek maliyetinin düşük olması gerekse sitelerine yapılacak ziyaret sayısını arttırmak amacıyla basın açıklaması yoluyla yapacakları açıklamaları kendi web sitelerinde yayınlamayı tercih etmektedirler (Güzel, 2010: 133-134).

Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun bazı basın yayın organlarında yer alan “Afyonkarahisar adliyesinde görevli hâkim ve Cumhuriyet savcılarının dinlendiği” iddialarına ilişkin olarak kamuoyunun doğru bilgilendirilmesi amacıyla 17.12.2012 tarihinde kurumsal web sitesinden yaptığı basın açıklaması³¹; Ulusal bir gazetede “Üniversite Sorularını TÜBİTAK Hazırlayacak” başlığıyla verilen haber üzerine ÖSYM Başkanlığı'nın 05.01.2013 tarihinde kurumsal web sitesi aracılığıyla yaptığı basın açıklaması³²; Afyonkarahisar Belediyesi'nin 25.03.2013 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde yayımlanan haber ve yorumları düzeltmek amacıyla “Kamuoyuna Duyuru” başlığı altında kurumsal web sitesinde yaptığı açıklama³³ da cevap ve düzeltme hakkının basın açıklaması yapılarak kullanılmasına örnek teşkil etmektedir.

Her iki yol da kamuoyunda mağduriyete uğrayan kişi hakkında oluşan negatif algının düzeltilmesinde etkin bir yöntem olarak değerlendirilmektedir.

²⁹ Basın toplantısı haberi için bkz. <http://www.muqla.bel.tr/hizmetler/haber/1133-baskan-gurun-iddialarla-iligili-basin-aciklamasi-yapti> (30.06.2013).

³⁰ Basın toplantısı haberi için bkz. <http://www.ilkehaberajansi.com.tr/haber/beu-rektoru-iddialara-cevap-verdi.html>(30.06.2013).

³¹ Basın açıklaması haberi için bkz. <http://www.hsyk.gov.tr/duyurular/2012/aranik/17-12-2012-basin-aciklamasi.html> (30.06.2013).

³² Basın açıklaması haberi için bkz. <http://www.osym.gov.tr/belge/1-14910/basin-aciklamasi-medyada-yer-alan-haber-05-ocak-2013.html> (30.06.2013).

³³ Basın açıklaması haberi için bkz. <http://www.afyon.bel.tr/tr/haber/1/2881/kamuoyuna-duyuru.aspx> (30.06.2013).

4.6. Okuyucu Yorumu veya “Blog”lar Aracılığıyla Cevap ve Düzeltme Hakkının Kullanılması:

Yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte özellikle internet sitelerinde yayınlanan haberlerin devamında izler kitleye yorum hakkı tanıyan imkânların sunulması veya “blog” (internet günlüğü) sayfalarının açılması sayesinde kişiler hem kendilerine dair hem de üçüncü kişiler hakkında açıklamalarda bulunabilmektedirler (Güzel, 2010: 135).

Sosyal medyada (Twitter ve Facebook’ta) #ismetberkanhesapverhashtag’iyle dolaşan, Gazeteci ve Yazar İsmet Berkan’ın bir sokak köpeğinin ölümüne sebebiyet verdiği iddialarına yönelik 21.06.2013 tarihinde şahsi blogunda bir açıklama yaparak, konuyu açıklığa kavuşturması³⁴, bu yolun kullanımına örnek gösterilebilecek niteliktedir.

Bazı medya hizmet sağlayıcı kuruluşlar da izler kitlelerine köşeler ayırarak, bu yöntemi işletiyor gibi görünseler de etkin bir cevap ve düzeltme hakkı kullanımından söz etmek pek mümkün değildir. Zira cevap veya düzeltmeyi yayınlayıp yayınlamama inisiyatifi sadece yayıncı kuruluşa aittir.

4.7. Basın-Yayın Çalışanları Arasında Cevap ve Düzeltme Hakkının Kullanılması:

Medyanın etkinliğini giderek arttırması, “yasama, yürütme ve yargı”nın ardından bir dördüncü erk konumuna erişmesi neticesinde, basın-yayın mensupları, süreli yayınlarda, radyo-TV’de ve internette bu güçlerini yerli yersiz kullanabilmektedirler. Programlarında ya da yazılarında zaman zaman asıl amaçlarından uzaklaşarak, birbirleri ile münakaşa edebilmekte; birbirleri hakkında gerçeğe aykırı yahut haysiyet ve şereflerini zedeleyici ifadelere yer verebilmektedirler.

Bu gibi durumlarda gazeteci veya yayıncının, bir başka yayıncı veya gazetecinin kendisiyle ilgili yayını, kendi programında ya da köşesinde, “...’a Cevap Veriyorum” veya “...’yı Tekzip Ediyorum” gibi başlıklarla karşılık vermek suretiyle, değişik yollara gittikleri görülmektedir. Örneğin; 3.11.2004 tarihli Vatan Gazetesi’nde Tuğçe Baran’ın köşesinde, “Sn.Duman’ı Tekzip Ediyorum” başlığını kullanarak, aynı süreli yayın organında çalışan Selahattin Duman’ın kendisi ile ilgili yazmış olduğu yazıya cevap verdiği görülmektedir³⁵. 13.10.2005 tarihli Hürriyet Gazetesi’nde Ahmet Hakan, aynı gazetenin bir gün evvelki nüshasının ekinde Cengiz Semercioğlu’nun kendisi ile ilgili yazmış olduklarına cevaben

³⁴ Açıklamanın tam metni için bkz. http://ismetberkan.blogspot.com/2013/06/hesap-veriyorum_21.html (30.06.2013).

³⁵ Köşe yazısının tam metni için bkz. *Vatan Gazetesi*, 03.11.2004.

bir açıklamada bulunmuştur³⁶. Yine, 07.04.2007 tarihli Sabah Gazetesi'nde Erdal Şafak, "Gün Ola Harman Ola" başlığıyla kaleme aldığı yazısında, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun Sabah Grubu'na el koymasıyla ilgili olarak Hürriyet Gazetesi'nde yayınlanan yazı ve yorumları mesleği adına hüznle, etik ve erdem adına da ibretle izlediğini belirten açıklamalarda bulunmuştur³⁷.

Bu durum, ifade özgürlüğü kapsamında başvuru ve yayıncılar arasında kendiliğinden gerçekleşen alternatif bir yol olmakla birlikte, kanımızca gerçek anlamda bir cevap ve düzeltme hakkı olarak değerlendirilmesi zordur. Ayrıca, bu yöntem ya da yol, karşılıklı sürtüşmelere yol açabileceği gibi, kişilerin basın-yayın özgürlüğünü giderek kendi amaçları doğrultusunda ve kötüye kullanmaları sonucunu doğurabilir.

Sonuç

Gerek Avrupa Birliği, gerekse Avrupa Konseyi nezdinde yapılan çalışmaların cevap ve düzeltme hakkının kullanımına yapacağı katkılar aşikâr olduğu kadar, söz konusu hakkın kullanımına hukuki süreç işletilmeksizin alternatif oluşturacak *"anında cevap hakkının kullanılması; özür ve düzeltme hakkının kullanılması; yayıncının sorumluluğu ilkesinden hareketle sulh yoluyla cevap ve düzeltme hakkının kullanılması; kurum ve kuruluşlarca farklı başlıkların benimsenebilmesi; basın toplantısı veya basın açıklaması ile okuyucu yorumları veya bloglar aracılığıyla cevap ve düzeltme hakkının kullanılması; basın-yayın çalışanları arasında da söz konusu hakkın kullanılması"* gibi yollar bulunduğu belirlenmiştir.

Bu yollar, kanaatimizce, konu hakkında kamuoyunun aydınlatılması ve meselenin barışçıl yollarla, yargı mercileri meşgul edilmeden çözülmesini öngördüğünden, her birine ayrı ayrı alternatif bir yol olarak başvurulabilir. Böylelikle, Avrupa Sınırötesi Televizyon Sözleşmesi (m.8), Sınırsız Televizyon Direktifi (m.23) ile Görsel-İşitsel Medya Hizmetleri Yönergesi'nde (m.28) öngörülen hükümlerle de eşdeğer biçimde, *"cevap hakkı benzeri bir hakka"* yahut *"cevap hakkı benzeri idarî yollara"* başvurularak, söz konusu hakkın kullanım sınırları da genişletilmiş olacaktır.

Nihayet belirtmek gerekir ki, cevap ve düzeltme hakkının doğumu bakımından Türk hukukundaki düzenlemeler, oldukça ileri düzeydedir. Gerek Anayasamızda, gerekse 5187 sayılı Basın Kanunu, 2954 sayılı TRT Kanunu ile 6112 sayılı Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanunda cevap ve düzeltme hakkının doğumu bakımından iki temel şart (yayın yoluyla kişilerin şeref ve haysiyetlerine

³⁶ Köşe yazısının tam metni için bkz. *Hürriyet Gazetesi*, 13.10.2005.

³⁷ Köşe yazısının tam metni için bkz. *Sabah Gazetesi*, 07.04.2007.

saldırılması veya kişilerin kendileri ile ilgili gerçeğe aykırı yayınlar yapılması) öngörülmüştür. Oysa ASTS’de cevap ve düzeltme hakkının doğumu bakımından bu iki şart açıkça öngörülmediği gibi, Direktiflerde cevap ve düzeltme hakkının doğumuna ilişkin sadece “yanlış iddialar nedeniyle” ibaresi yer almaktadır. ASTS ve STD, sırf TV yayınlarına ilişkin olsalar da, Görsel-İşitsel Medya Hizmetleri Yönergesi ile birlikte söz konusu düzenlemeleri, radyo yayınlarına da teşmil etmek mümkün hale gelmiştir.

Avrupa kıtasında iletişimle ilgili temel metinler olan ve yukarıda değinilen Sözleşme ile Direktiflerin yanısıra, diğer Avrupa Birliği araçlarının bulunduğu da unutulmamalıdır. Zira, AB’ye uyum süreci, sadece medya ile ve bu konudaki metinlerle sınırlı olmayan, daha genel bir düzlemde Türkiye’de siyasî hayata etkileri olan bir süreçtir. Bu araçlardan bazıları Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, AB Temel Haklar Şartı, AB Kopenhag Zirvesi Kriterleri ve Amsterdam Antlaşması şeklinde sıralanabilir.

Kaynakça

AYDIN, Sevil. (1997), *Radyo ve Televizyon Yoluyla Kişilik Haklarının İhlali ve Hukuksal Korunma*, Ankara: Adil Yayınevi.

BEK, M. Gencil. (2003), “Avrupa Birliği’nde İletişim Alanının Düzenlenmesi”, *Avrupa Birliği ve Türkiye’de İletişim Politikaları*, Derleyen: M. Gencil BEK, Ankara: Ümit Yayıncılık.

CENDEL, Nur. (1994), “Dürüst Yargılama ve Medya Bakımından Demokrasi Kültürü”, *AÜSBF Dergisi*, Ankara: Cilt:49, No:3-4.

COŞAR, Özgür. (2011), “Görsel İşitsel Medyanın Gelişimi”, *Elektrik Mühendisliği Dergisi*, Sayı: 442, ss.47-55.

COŞKUN, Atilla. (2002), *Gazete, Radyo ve Televizyon Yayınlarında Cevap Hakkı*, İstanbul: Legal Yayınevi.

COŞKUN, Sena. (2006), “Cevap ve Düzeltme Hakkı ve Yeni Boyutları”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

ÇİFTÇİ, Ahmet. (1991), “Radyo ve Televizyonda Cevap ve Düzeltme Hakkı”, *Ankara Barosu Dergisi*, Ankara: Sayı:6.

ÇİFTÇİ, Ahmet. (1999), *Uluslararası Hukuk Açısından Radyo ve Televizyon Hukuku*, Ankara.

ÇOLAK, N. İlker. (2007), *Kitle İletişim Hukuku*, 1. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ERMAN, Sahir; Ç. ÖZEK. (2000), *Açıklamalı Basın Kanunu ve İlgili Mevzuat*, İstanbul: Alfa Yayınları.

GÜZEL, Abdullah. (2010), *Cevap ve Düzeltme Hakkı*, 1. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi.

İÇEL, Kayıhan ve ÜNVER, Yener. (2012), *Kitle Haberleşme Hukuku*,9. Basım, İstanbul: Beta Yayınları.

KARADAĞ, Volkan. (2012), *Görsel-İşitsel Medyada Denetim Biçimleri*, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara.

KUTAY, Pars ve ÖZÇERİ, Aslı. (2006), *Avrupa Birliği'nde Medya Hukuku ve Uygulamaları*, Televizyon Yayıncılar Derneği, İstanbul.

ÖZEL, Sibel. (2004), *Uluslararası Alanda Medya ve İnternette Kişilik Haklarının Korunması*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

SAPMAZ, Emel. (2011), *Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Görsel-İşitsel Medya Mevzuatı ve Karşılaşılan Sorunlar*, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara.

SERDAR, İlknur. (1999), *Radyo ve Televizyon Yoluyla Kişilik Hakkının İhlali ve Kişiliğin Korunması*, Ankara: Seçkin Yayınevi.

TURSUN, H. Turgay. (2004), *Avrupa Birliği'nin Kültür ve Görsel-İşitsel Politikası ve Türkiye'nin Uyumunu*, İstanbul: İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları.